

Determinism, haos și leadership: Reexaminarea cărții *Război și pace* de Tolstoi prin intermediul realităților geopolitice moderne

Nicolae Sfetcu¹

nicolae@sfetcu.com

Copyright © 2025 Nicolae Sfetcu

Sfetcu, Nicolae (2025). Determinism, haos și leadership: Reexaminarea cărții *Război și pace* de Tolstoi prin intermediul realităților geopolitice moderne, în *Index Academic*, I 2025, <https://www.indexacademic.ro/pdf/determinism-haos-si-leadership-reexaminarea-cartii-razboi-si-pace-de-tolstoi/>, DOI: 10.58679/IA16259

Sursa: Leo Tolstoy. *War and Peace (Annotated: History, Philosophy and Geopolitics)*, MultiMedia Publishing, Bucharest, 2025, ISBN 978-606-033-929-8, <https://www.telework.ro/en/e-books/war-and-peace/>

¹ Cercetător - Academia Română (Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST) , Divizia de Istoria Științei (DIS)), [ORCID: 0000-0002-0162-9973](https://orcid.org/0000-0002-0162-9973)

Cuprins

Determinism, haos și leadership: Reexaminarea cărții <i>Război și pace</i> de Tolstoi prin intermediul realităților geopolitice moderne.....	1
Rezumat.....	2
Introducere	2
Prezentarea războaielor napoleoniene în <i>Război și pace</i>	3
Reflecțiile lui Tolstoi asupra istoriei și acțiunii umane.....	4
Determinism vs. liber arbitru în <i>Război și pace</i>	5
Rezonanțe contemporane și paralele geopolitice	6
Haosul războiului și costul său uman.....	7
Conducerea, „marii oameni” și limitele controlului	7
Imprevizibilitatea schimbării istorice	7
Agenția morală și viața privată în vremuri de tulburări.....	8
Concluzie.....	8
Bibliografie	9

Rezumat

Această recenzie va examina modul în care romanul „Război și pace” de Lev Tolstoi portretizează războaiele napoleoniene și reflectă asupra istoriei și acțiunii umane, în special asupra opiniilor lui Tolstoi despre determinism versus liber arbitru. De asemenea, va discuta modul în care temele romanului – impactul războiului asupra societății, natura conducerii și imprevizibilitatea evenimentelor istorice – rezonază cu geopolitica globală contemporană.

Cuvinte cheie: *Război și pace*, Lev Tolstoi, războaiele napoleoniene, roman, istorie, ficțiune, filozofie

Introducere

Război și pace de Lev Tolstoi este un roman monumental care îmbină narațiunea istorică, reflecția filosofică și ficțiunea. Având acțiunea în timpul Războaielor Napoleonice (1805–1812), romanul împletește evenimente și personaje reale cu viețile mai multor familii aristocratice rusești (Vollmer 1950). Relatarea istorică a lui Tolstoi despre rolul Rusiei în războaie este remarcabil de detaliată și, așa cum notează un studiu, „o narațiune de încredere” a acelei epoci (Vollmer 1950). În același timp, *Război și pace* include eseuri filosofice ample care analizează forțele care conduc istoria și natura acțiunii umane. Această structură unică - istorie, ficțiune și filozofie - i-a fascinat mult timp pe critici (Morson 2025). Rezultatul nu este doar o poveste captivantă a campaniei din 1805 și a invaziei franceze din 1812, ci și o explorare profundă a modului în care se desfășoară evenimentele și a faptului dacă indivizii au libertate în fața forțelor istorice (Morson 2025). Această recenzie va examina modul în care *Război și pace* portretizează războaiele napoleoniene și reflectă asupra istoriei și acțiunii umane, în special asupra opiniilor lui Tolstoi despre determinism versus

liber arbitru. De asemenea, va discuta modul în care temele romanului - impactul războiului asupra societății, natura conducerii și imprevizibilitatea evenimentelor istorice - rezonază cu geopolitica globală contemporană.

Prezentarea războaielor napoleoniene în *Război și pace*

Tolstoi a cercetat minuțios epoca napoleoniană pentru a asigura acuratețea istorică în *Război și pace*. Porțiunile istorice ale romanului relatează viu episoadele majore ale conflictului: marșul armatei ruse în Austria în 1805, înfrângerea de la Austerlitz, Tratatul de la Tilsit (1807) și, mai presus de toate, invazia Rusiei de către Napoleon în 1812 (Vollmer 1950). Aceste evenimente sunt **prezentate atât de viu** încât cititorii pot simți aproape greutatea îndurate de soldații de ambele părți (Vollmer 1950). Într-adevăr, **scenele de luptă** ale lui Tolstoi - de la carnagiul de la Austerlitz până la masiva bătălie de la Borodino - sunt renumite pentru realismul și puterea lor emoțională. Ofițerii sovietici din cel de-al Doilea Război Mondial au raportat chiar că descrierile lui Tolstoi despre război i-au mișcat mai mult decât bătăliile pe care le duceau, o dovadă a viziunii istorice captivante a romanului (Kaufman 2019). Prin intermediul a zeci de personaje (fictive și istorice), Tolstoi împletește **viața de acasă cu frontul de război**, arătând cum evenimentele istorice mărește ating vieți individuale (Vollmer 1950). Familiile Rostov și Bolkonski, de exemplu, experimentează bucurii și tristeți personale în tandem cu triumfuri și tragedii naționale, ilustrând **impactul social** al războiului asupra tuturor nivelurilor societății ruse.

Descrierea personajelor istorice de către Tolstoi se abate puternic de la legendă. *Război și pace* subminează în mod evident imaginea de „om mare” a lui Napoleon. Mai degrabă decât un geniu militar impecabil, Tolstoi îl portretizează pe Napoleon ca pe un **bufon ineficient, egocentric**, prins în evenimente independente de voința sa (Morson 2025). Împăratul francez din roman este adesea preocupat de trivialități sau de auto-mărire, oferind un **contrast satiric** cu narațiunile eroice tradiționale. În mod similar, țarul Alexandru I este prezentat ca un *expresionist* superficial, obsedat de modul în care istoricii îl vor consemna (Morson 2025). Prin contrast, singurul lider pe care Tolstoi îl admiră în mod clar este generalul rus în vârstă Mihail Kutuzov – un om pe care istoricii anteriori îl disprețuiseră, dar pe care Tolstoi îl descrie ca fiind **înțelept în umilința sa** (Morson 2025). Kutuzov este răbdător și recunoaște „limitările voinței și planificării umane” (Morson 2025). El alege adesea să cedeze evenimentelor (de exemplu, retragerea și conservarea forțelor) în loc să încerce să impună strategii îndrăznețe și riscante. Acest stil de conducere, bazat pe realism și sincronizare, este justificat de rezultat: invazia generală a lui Napoleon eșuează, în timp ce armata lui Kutuzov supraviețuiește pentru a-i vedea pe francezi retrăgându-se. După cum observă o analiză, *Război și pace* sugerează că adevărata conducere ar putea fi „mai bine servită de pasivitate și oportunism decât de urmărirea unor obiective îndrăznețe” (Stanford 2014) – o lecție exemplificată de abordarea prudentă și flexibilă a lui Kutuzov în contrast cu ambiția agresivă a lui Napoleon.

Acțiunea de pe **câmpul de luptă** din *Război și pace* întărește viziunea lui Tolstoi asupra războiului ca fiind haotic și neguvernabil chiar și de cei mai mari comandanți. Celebrele scene de luptă ale romanului (Austerlitz, Borodino etc.) nu sunt descrise ca niște elemente strategice bine orchestrate, ci ca niște **lupte confuze** în care domnesc hazardul și dezordinea. Tolstoi scrie că generalii își pot imagina că pot „anticipa toate contingentele”, dar în realitate, cursul unei bătălii este decis de „o sută de milioane de întâmplări diverse” pe care nimeni nu le poate prevedea (Morson 2025). Cu alte cuvinte, lupta este portretizată ca un **haos pur**, în care planurile se dizolvă rapid în mijlocul „complexității infinite a comportamentului uman” (Morson 2025). De exemplu,

la Borodino, ordinele lui Napoleon au puțin efect odată ce încep luptele; cursul bătăliei se bazează pe evenimente aleatorii și pe voința încăpățânată a mii de soldați obișnuiți. O relatare academică a capitolelor din Borodino ale lui Tolstoi notează că Tolstoi „subliniază faptul că soarta și armatele însele determină cursul bătăliei și nu doar judecata unui singur om” (Vollmer 1950). Rezultatul este o **demitizare a războiului**: în loc să glorifice cucerirea, Tolstoi subliniază imprevizibilitatea și costul devastator al războiului. Vedem sate arse, Moscova evacuată și incendiată și comunități dezrădăcinate - toate acestea fiind consecințe neintenționate ale deciziilor liderilor. Arătând nu doar generali și trupe, ci și civili - familii care își părăsesc casele, țărani și nobili care îndură tulburări - *Război și pace* oferă o perspectivă panoramică asupra **impactului războiului asupra societății**. Romanul surprinde astfel modul în care războiul **răstoarnă ordinea socială**, aducând foamete, haos și un colaps al vieții normale atât pentru bogați, cât și pentru săraci. Cititorii contemporani ai lui Tolstoi, și chiar și cititorii de astăzi, recunosc în această portretizare un **adevăr atemporal despre nebunia războiului**: că odată declanșat, cursul războiului nu poate fi prezis sau controlat ușor, iar pagubele sale se extind mult dincolo de câmpul de luptă.

Reflecțiile lui Tolstoi asupra istoriei și acțiunii umane

Dincolo de narațiunea sa despre bătălii și baluri, *Război și pace* este, de asemenea, un tratat despre **istorie și despre cum funcționează aceasta**. Tolstoi a fost profund sceptic față de istoriografia convențională, în special față de noțiunea că istoria este modelată de mari lideri, planuri strălucite sau idei singulare. În a doua jumătate a romanului, el introduce pasaje eseistice care **critică teoria istorică a „Marelui Om”** (Hannula 2021) (Morson 2025). Istoricii contemporani din vremea lui Tolstoi au atribuit adesea evenimentele deciziilor unor persoane proeminente (Napoleon, regi, miniștri) sau unor principii abstracte (cum ar fi ideea de libertate care alimentează Revoluția Franceză). Tolstoi, însă, consideră aceste explicații naive și reduționiste. El observă, de exemplu, că este absurd să se susțină că milioane de oameni s-au ucis între ei în războaiele napoleoniene „pentru că Napoleon era ambițios” sau „pentru că Alexandru I voia să reziste” - astfel de povești simple cauză-efect subestimează în mod sălbatic complexitatea evenimentelor (Hannula 2021). După cum se spune într-un rezumat al argumentului lui Tolstoi, acesta „*argumentează cu tărie împotriva oricărei teorii istorice a Marelui Om*”, arătând că voința unui singur individ nu poate explica „milioanele de oameni care se măcelăresc unii pe alții pe câmpul de luptă sau mor de frig și foame în iarna rusească” (Hannula 2021). Pentru Tolstoi, lideri precum Napoleon nu sunt decât „*etichete care servesc la a da un nume evenimentului*”, nu cauza profundă a rezultatelor istorice (Hannula 2021).

Filosofia istoriei a lui Tolstoi insistă asupra faptului că **istoria este condusă de jos, nu de sus**. În opinia sa, marile evenimente (cum ar fi războaiele sau tulburările sociale) rezultă din nenumărate acțiuni mici întreprinse de oameni obișnuiți, influențați de o multitudine de întâlniri și decizii banale pe care nimeni nu le poate urmări pe deplin (Morson 2025). *Război și pace* ilustrează în mod repetat această idee. Armatele se mișcă deoarece mii de soldați și ofițeri individuali, fiecare cu propriile motivații și temeri, execută ordinele (sau nu); orașele ard din cauza unei cascade de incendii accidentale în timpul unei evacuări; bătăliile se câștigă sau se pierd prin nenumărate incidente și alegeri minore. **Efectul cumulativ** al tuturor acestor factori mici produce ceea ce numim „evenimente istorice”. Tolstoi scrie că a crede că istoria se face prin ordinele generalilor sau planurile oamenilor de stat este ca și cum ai observa doar vârfurile copacilor unei păduri îndepărtate și ai concluziona că un peisaj nu conține decât copaci (Morson 2025). Ne lipsesc miile de fire invizibile care leagă de fapt lucrurile împreună. Potrivit lui Tolstoi, istoricii care se concentrează pe personalități celebre și bătălii mari privesc istoria invers - tratează rezultatele ca

și cum ar fi fost voite de cei din vârf, în timp ce, în realitate, rezultatele apar din acțiunile colective ale maselor. „Istoria se face prin suma totală a unui număr infinit de decizii mici luate de oameni obișnuiți”, susține Tolstoi, iar numele mari sunt de obicei purtate pur și simplu de acest val (Morson 2025). Cercetătorii moderni observă că **viziunea radicală** a lui Tolstoi anticipează aici o înțelegere mai sistemică, de jos în sus, a istoriei (Valdai Papers 2016). Este o viziune în **care niciun erou sau creier nu controlează soarta** – o respingere categorică a narațiunilor eroice atât ale istoricilor, cât și ale romancierilor.

În *Război și pace*, **statura diminuată a lui Napoleon** este exemplul principal al tezei lui Tolstoi. La suprafață, Napoleon pare să-și conducă armatele; dar Tolstoi îl arată pe Napoleon interpretând greșit în mod constant situația și dând ordine care fie vin prea târziu, fie nu sunt niciodată executate. Departele de a fi arhitectul omnipotent al victoriei, el este portretizat ca „doar un tip oarecare” care a ajuns în centrul evenimentelor, în mare parte din întâmplare (Hannula 2021). În timpul campaniei din 1812, Tolstoi îl descrie pe Napoleon ca fiind **indecis, bolnav fizic și copleșit** – cu greu poate fi imaginea unui comandant triumfător. Între timp, invazia franceză eșuează din cauza supra-extinderii, a rezistenței rusești și a iernii – factori pe care nicio persoană nu i-a orchestrat. Până la sfârșitul romanului, chiar și personajele lui Tolstoi, Pierre și Prințul Andrei, care l-au venerat cândva pe Napoleon, percep iluzia marilor oameni. Andrei, care a căutat gloria sub Napoleon, ajunge să realizeze că **niciun om, nici măcar un împărat, nu are cu adevărat puterea de a influența istoria după bunul plac**. El intră în bătălia sa finală resemnat că este „un pion în jocul mai mare al istoriei”, luptând nu pentru onoare personală, ci pentru că a fost prins în evenimente care îi depășesc limitele (Hannula 2021). Pierre, la rândul său, evoluează de la un admirator naiv al lui Napoleon la un prizonier de război deziluzionat care găsește sens nu în planuri mărețe, ci în mici acte de bunătate și solidaritate cu ceilalți suferinzi. Această progresie a personajelor întărește ideea lui Tolstoi că **valorile umane obișnuite - dragostea, compasiunea, rezistența - contează mai mult decât politica „marilor oameni”** (Hannula 2021). **Centrul moral** al romanului se află în personaje umile (precum Platon Karataev, țăranul pe care îl întâlnește Pierre, sau prințesa Marya și Nikolai) care dau dovadă de decență și adaptabilitate, în mijlocul haosului (Morson 2025). În viziunea lui Tolstoi, **istoria nu ar trebui să trateze indivizii ca simple instrumente ale unor forțe mai mari**, și nici să-i considere pe cuceritori ca idoli; mai degrabă, ar trebui să recunoască **umanitatea comună** și nenumăratele fapte mici care modelează cu adevărat lumea (Hannula 2021) (Morson 2025).

Determinism vs. liber arbitru în *Război și pace*

Filosofia istorică a lui Tolstoi din *Război și pace* conduce direct la o examinare profundă a **determinismului versus liberului arbitru**. De-a lungul romanului (în special în al doilea epilog), Tolstoi întreabă în ce măsură ființele umane au liber arbitru într-o lume guvernată de nenumărate cauze. El abordează această întrebare dintr-un unghi istoric: *Dacă* voința unei singure persoane nu poate determina cursul evenimentelor, atunci sunt indivizii în esență supuși necesității istorice? Tolstoi susține că **liberul arbitru absolut este o iluzie** odată ce analizăm lanțul cauzelor din spatele oricărui act. „Dacă admitem că chiar și un singur om are puterea de a acționa liber... nu putem formula nicio lege care să explice acțiunile oamenilor”, scrie el, subliniind că istoria ar deveni complet haotică și ininteligibilă dacă ar fi doar o serie de alegeri individuale libere (CliffsNotes 2025). În schimb, Tolstoi crede în **determinanța istorică** - ideea că evenimentele rezultă din evenimente anterioare cu un fel de necesitate (CliffsNotes 2025). Într-o metaforă adesea citată, el susține că a spune că liberul arbitru al lui Napoleon a cauzat invazia franceză este la fel de neștiințific ca și cum ai afirma că planetele se mișcă prin propria lor voință liberă (CliffsNotes

2025). Așa cum știința caută legi (cum ar fi gravitația) pentru a explica mișcarea planetară, Tolstoi insistă să căutăm forțe subiacente care explică mișcarea istorică, mai degrabă decât să o atribuim libertății personale sau geniului (CliffsNotes 2025).

Totuși, nici Tolstoi **nu îmbrățișează pe deplin un determinism strict, fatalist**. El are grijă să menționeze că ne simțim liberi. Oamenii au un simț interior al alegerii - o „conștiință a libertății” - chiar dacă, din exterior, fiecare acțiune este condiționată de circumstanțe (CliffsNotes 2025). Poziția lui Tolstoi este uneori descrisă ca un fel de compatibilism: el sugerează că liberul arbitru și necesitatea sunt concepte relative, dependente de perspectivă. Din perspectiva lui Dumnezeu (sau din perspectiva unui istoric teoretic), toate evenimentele sunt rezultate inevitabile ale unor cauze anterioare; Însă, din perspectiva individului, luând decizii în acel moment, liberul arbitru pare real. În *Război și pace*, naratorul afirmă în cele din urmă că este „imposibil să ne imaginăm libertatea totală”, așa cum este imposibil să ne imaginăm determinismul **total** – realitatea se află la mijloc (SparkNotes 2025). **Istoria, conchide Tolstoi, este „reprezentarea” noastră a îmbinării liberului arbitru cu necesitatea**: descriem ceea ce se întâmplă ca un amestec de alegeri umane și legi inevitabile (CliffsNotes 2025). Numim partea evenimentelor pe care o înțelegem „necesitate”, iar partea pe care nu o înțelegem „liber arbitru” (CliffsNotes 2025). În realitate, fiecare acțiune umană este constrânsă de timp, spațiu și cauzalitate – suma „elementelor interconectate, infinitezimale” care ne limitează libertatea (CliffsNotes 2025). Prin urmare, **liberul arbitru există subiectiv**, dar odată ce o acțiune este săvârșită, nu s-ar fi putut întâmpla altfel, având în vedere toate condițiile care au dus la aceasta (Patrick R 2016).

Tolstoi nu reușește să rezolve această enigmă filosofică într-un mod clar - într-adevăr, el numește liberul arbitru o „**esență incomprehensibilă a vieții**” pe care istoricii ar trebui să o recunoască, dar nu să o simplifice (Hannula 2021). Romanul întruchipează această ambiguitate. Personajele fac alegeri - Pierre decide să încerce să-l asasineze pe Napoleon, Natasha alege să rămână alături de Andrei etc. - iar aceste alegeri *contează* pentru ele și pentru narațiune. Cu toate acestea, rezultatele mai ample (înfrângerea lui Napoleon, reconstrucția păcii) par să se desfășoare din necesitate, determinate de nenumărați factori care nu pot fi controlați de niciun personaj. **Ultimul cuvânt** al lui Tolstoi pe această temă este că trebuie să privim istoria științific, concentrându-ne pe tendințe și mase mari, mai degrabă decât să atribuim evenimentele libertății personale (CliffsNotes 2025). „A aborda istoria ca pe o știință... începe cu necesitatea” mișcărilor de masă, nu cu „episoadele din viața marilor oameni”, îndeamnă el (CliffsNotes 2025). Recunoscând *limitele* libertății noastre – așa cum face Kutuzov cedând iernii sau așa cum face Pierre acceptând cursul vieții sale – dobândim o înțelegere mai veridică a vieții. Pe scurt, Tolstoi înclină spre **determinism** (istorie guvernată de legi și multitudine de cauze), prețuind în același timp conștiința umană și responsabilitatea morală. Această poziție nuanțată este surprinsă de un savant care a remarcat dilema lui Tolstoi privind „realitatea determinismului istoric inexorabil”, pe de o parte, și „sentimentul de responsabilitate [și] valorile vieții private”, pe de altă parte (CliffsNotes 2025). *Război și pace* menține ambele părți în tensiune, reflectând convingerea lui Tolstoi că, deși trebuie **să ne umilim** în fața vastelor curenți ai istoriei, trebuie **să prețuim și acțiunea umană** pe care o experimentăm în viața noastră personală.

Rezonanțe contemporane și paralele geopolitice

Perspectivile lui Tolstoi din *Război și pace* transcend epoca sa, oferind înțelepciune aplicabilă geopoliticii complexe a secolului XXI. Deși romanul descrie evenimente de acum peste două secole, temele sale - haosul războiului, natura conducerii și cursul imprevizibil al istoriei - au

paralele clare în evenimentele globale contemporane. Iată câteva conexiuni generale între lumea lui Tolstoi și lumea noastră:

Haosul războiului și costul său uman

Portretizarea războiului de către Tolstoi pune accentul pe *haos, întâmplare și distrugere fără sens*, o portretizare care rămâne **dureros de relevantă** astăzi (BookishElf 2024). Conflictele moderne, de la războaiele mondiale la războaiele regionale recente, sfidează adesea predicțiile încrezătoare ale planificatorilor. De exemplu, campaniile militare se confruntă frecvent cu rezistență neprevăzută sau crize civile în spirală - la fel cum invazia lui Napoleon s-a destrămat din cauza unor factori pe care nu i-a anticipat niciodată (tactici de pământ pârjolit, război de gherilă, iarnă). **Costul uman al războiului** descris de Tolstoi – orașe în flăcări, familii strămutate, soldați și nevinovați care suferă – își are, din păcate, ecou în conflictele contemporane. Trebuie doar să luăm în considerare catastrofele umanitare din războaiele secolului XXI pentru a vedea cum războiul „*rămâne dureros de relevant în era noastră a conflictelor globale continue*” (BookishElf 2024). Descrierea directă a luptei de către Tolstoi ca un masacru dezordonat contestă orice viziune romantizată asupra războiului, o lecție care se aliniază cu criticile moderne ale brutalității războiului, fie în contextul războiului de înaltă tehnologie, fie în contextul insurgențelor. Opera sa servește ca o **reamintire** a faptului că în spatele fiecărui titlu strategic se află nenumărate tragedii personale, întărind un apel universal la prudență și compasiune în chestiuni de război.

Conducerea, „marii oameni” și limitele controlului

Critica romanului la adresa cultului eroilor și a încrederii excesive în lideri rezonează puternic într-o epocă încă adesea se caută salvatori sau îi învinovățește pe ticăloși pe scena mondială. Tolstoi arată că **până și cei mai puternici lideri sunt constrânși de circumstanțe** – o noțiune aplicabilă șefilor de stat contemporani și comandanților militari. În istoria recentă, am văzut lideri mondiali angajându-se în intervenții sau reforme ambițioase care nu au mers conform planului, de la invazii militare care au devenit mlaștini, până la politici economice răsturnate de forțe globale neprevăzute. Tolstoi nu ar fi surprins de aceste rezultate; *Război și pace* ne învață că succesul în leadership se datorează adesea mai mult **adaptării** la evenimente decât voinței eroice. Gânditorii moderni în management au tras chiar lecții de la Tolstoi, sugerând că „istoria nu este produsă de acțiunile și posturile dramatice ale liderilor, ci de combinații complexe de un număr mare de acțiuni mici” ale oamenilor obișnuiți (Stanford 2014). În afacerile internaționale, acest lucru s-ar putea traduce prin recunoașterea rolului birocraților, cetățenilor, soldaților și actorilor locali în modelarea evenimentelor, mai degrabă decât prin atribuirea tuturor lucrurilor președinților sau generalilor. **Generalul Kutuzov** al lui Tolstoi exemplifică un lider care reușește recunoscând ceea ce *nu poate* controla și așteptând momentul potrivit – o strategie a răbdării și realismului. În mod similar, în crizele geopolitice actuale, liderii care acționează cu umilință în ceea ce privește limitele puterii lor (și care ascultă realitățile de pe teren) s-ar putea descurca mai bine decât cei care își afirmă încredere absolută. Scepticismul romanului față de „marii oameni” ne îndeamnă să punem la îndoială cultele moderne ale personalității și să prețuim contribuțiile celor mulți mai mult decât glorificarea celor puțini (Hannula 2021) (Morson 2025).

Imprevizibilitatea schimbării istorice

Concepția lui Tolstoi conform căreia istoria „nu are direcție și nu se încadrează în niciun tipar” (Morson 2025) este confirmată de evoluțiile tumultuoase din ultimele decenii.

Determinismul istoric, în sensul credinței că istoria urmează o cale predeterminată (cum ar fi ideea de progres inevitabil din secolul al XX-lea sau noțiunea de „sfârșit al istoriei” definitiv din anii 1990, a fost contestată în mod repetat de realitate - așa cum susținea Tolstoi că ar trebui. Evenimente precum sfârșitul brusc al Războiului Rece, ascensiunea neașteptată a internetului și impactul său social sau revoltele neprevăzute ale Primăverii Arabe arată că istoria îi surprinde adesea chiar și pe cei mai perspicace analiști. Tolstoi scrie că niciunul dintre oamenii de stat de la Congresul de la Viena (1815) nu a putut prevedea cum ar arăta lumea decenii mai târziu (Valdai Papers 2016) - o observație la fel de valabilă pentru liderii din orice moment. Lumea noastră actuală, cu schimbările sale rapide și fenomenele emergente, „se află într-un loc similar” cu cel al lui Tolstoi, în sensul că știm că schimbarea este în curs de desfășurare, dar nu putem înțelege pe deplin traiectoria acesteia (Valdai Papers 2016). De exemplu, echilibrul puterii globale se schimbă în moduri complexe (uneori numit o nouă lume „poli-centrică” sau multipolară), ceea ce se aliniază cu ideea lui Tolstoi că istoria este condusă de un „impuls al națiunilor” mai degrabă decât de o singură forță dominantă (Valdai Papers 2016). Ascensiunea multor actori influenți – nu doar state naționale, ci și organizații internaționale, corporații și mișcări populare – creează o rețea de cauze în afacerile mondiale care sfidează controlul oricărei persoane. În termeni tolstoeni, „**străduințele a milioane de oameni**” propulsează acum, în mod evident, istoria la scară globală (Valdai Papers 2016). Probleme precum schimbările climatice, pandemiile sau crizele financiare ilustrează faptul că efectul agregat al nenumăratelor acțiuni individuale (și accidente) modelează rezultatele, așa cum Tolstoi a descris evenimente istorice care apar din nenumărate cauze mici.

Agenția morală și viața privată în vremuri de tulburări

În cele din urmă, *Război și pace* vorbește despre experiența oamenilor obișnuiți care trăiesc vremuri extraordinare - o temă cu o relevanță durabilă. Tolstoi prezintă personaje care se străduiesc să ducă vieți personale semnificative pe fundalul războiului și al schimbărilor sociale. Această **concentrare asupra omului** se reflectă în narațiunile contemporane ale crizelor globale, de la refugiații care își reconstruiesc viața până la familiile care se confruntă cu conflicte sau strămutări. După cum notează cercetătorul Andrew Kaufman, *Război și pace* este „o carte despre oameni care încearcă să-și găsească un loc într-o lume dată cu susul în jos” de schimbări sociale și politice masive (Kaufman 2019). Înlocuiți contextul de la începutul secolului al XIX-lea cu contextul de la începutul secolului al XXI-lea, iar sentimentul rămâne emoționant. Fie că este vorba de cetățeni dintr-o țară sfâșiată de război astăzi, fie de comunități din întreaga lume care se confruntă cu schimbări rapide și incertitudine, accentul pus de Tolstoi pe *reziliența umană și etica* în istorie își păstrează validitatea. El ne amintește că, chiar dacă indivizii nu pot controla marile curente istorice, ei poartă totuși responsabilitatea în sfera lor imediată - pentru bunătate, pentru integritate, pentru grija față de ceilalți. În evenimentele globale moderne, vedem, de asemenea, că acțiunile individuale și locale (voluntarii care ajută după dezastre, medicii care luptă împotriva epidemiilor, activiștii care susțin pacea) formează **țesătura morală a istoriei**, chiar dacă nu ajung pe prima pagină a ziarelor. Profunda simpatie a lui Tolstoi pentru „**istoriile private**” ale oamenilor în vremuri haotice (Hannula 2021) încurajează o perspectivă asupra problemelor globale care nu pierde niciodată din vedere poveștile umane de pe teren.

Concluzie

Război și pace rămâne o capodoperă literară nu doar prin amploarea sa, ci și prin profundele întrebări istorice și filosofice pe care le ridică. Recrearea războaielor napoleoniene de către Tolstoi surprinde textura istoriei cu o autenticitate inegalabilă – de la fumul de pe câmpul de luptă la

intrigile din sufragerie – **demitificând în același timp ideea unor eroi singulari care controlează soarta** (Morson 2025). Narațiunea istorică și eseurile filosofice ale romanului lucrează în tandem pentru a argumenta că istoria este **prea complexă pentru formule simple**: este modelată de contingență, forțe colective vaste și acțiunile cotidiene ale nenumăraților oameni (Morson 2025). Contemplarea lui Tolstoi asupra determinismului și liberului arbitru adaugă și mai multă profunzime, sugerând că ceea ce celebrăm adesea ca „măreție” în istorie poate fi în mare măsură produsul necesității și al întâmplării, temperat de alegerile morale ale indivizilor în viața lor personală (Morson 2025) (Hannula 2021). Aceste perspective au făcut din *Război și pace* un punct de referință atemporal. Într-adevăr, atunci când analizăm situațiile geopolitice contemporane – pace instabilă și războaie bruște, ascensiunea și decăderea liderilor și populațiile cuprinse de evenimente – constatăm că temele lui Tolstoi încă **luminează condiția umană în mijlocul frământărilor istorice**. Într-o lume care încă se luptă cu interacțiunea dintre război și pace, epopeea lui Tolstoi ne invită să reflectăm asupra limitelor acțiunii umane și asupra nevoii persistente de umilință și umanitate în fața unor forțe mai mari decât noi înșine (BookishElf 2024) (Valdai Papers 2016).

Bibliografie

- BookishElf. 2024. „Rediscovering Tolstoy: Why His Ideas Matter Today”. *The Bookish Elf* (blog). 25 august 2024. <https://www.bookishelf.com/the-relevance-of-leo-tolstoy-in-todays-rapidly-evolving-world/>.
- CliffsNotes. 2025. „War and Peace, by Leo Tolstoy - Summary and Analysis Second Epilogue”. 2025. <https://www.cliffsnotes.com/literature/w/war-and-peace/summary-and-analysis/second-epilogue>.
- Hannula, Henriikka. 2021. „History Isn’t Made by Great Men”. Erraticus. 12 august 2021. <https://erraticus.co/2021/08/12/tolstoy-war-and-peace-history-great-men-napoleon/>.
- Kaufman, Andrew. 2019. „Why Now Is The Time To Give War and Peace a Chance”. UVA Engagement. 2019. <https://engagement.virginia.edu/learn/2019/11/12/why-now-is-the-time-to-give-war-and-peace-a-chance>.
- Morson, Gary Saul. 2025. „Leo Tolstoy - War & Peace, Novelist, Realism | Britannica”. 2025. <https://www.britannica.com/biography/Leo-Tolstoy/War-and-Peace>.
- Patrick R. 2016. „Tolstoy on Free Will & Necessity”. 2016. <https://www.beyondeasy.net/2016/01/tolstoy-on-free-will-necessity.html>.
- SparkNotes. 2025. „War and Peace First Epilogue–Second Epilogue Summary & Analysis”. SparkNotes. 2025. <https://www.sparknotes.com/lit/warandpeace/section10/>.
- Stanford. 2014. „Heroes and History: Lessons for Leadership from Tolstoy’s War and Peace”. Stanford Graduate School of Business. 19 februarie 2014. <https://www.gsb.stanford.edu/insights/heroes-history-lessons-leadership-tolstoys-war-peace>.
- Valdai Papers. 2016. „War and Peace in the 21st Century. International Stability and Balance of the New Type”. *Russia in Global Affairs* (blog). 2016. <https://eng.globalaffairs.ru/articles/war-and-peace-in-the-21st-century-international-stability-and-balance-of-the-new-type/>.
- Vollmer, Richard Arnold. 1950. „An analysis of the historical accuracy of Tolstoy’s War and Peace”. Michigan State University. <https://doi.org/10.25335/NQQC-Z497>.